

**Συμβολή του Συνηγόρου του Πολίτη στον Δημόσιο Διάλογο
για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση
(με αφορμή την παρουσίαση Σχεδίου Νόμου από το Υπ.Ε.Π.Θ.)**

Μάιος 2008

Εισαγωγή

Στις 2 Απριλίου 2008 το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων έδωσε στη δημοσιότητα και έθεσε σε δημόσια διαβούλευση Σχέδιο Νόμου με τίτλο «*Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών σε άτομα με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*». Το Υπουργείο κάλεσε τους ενδιαφερόμενους φορείς να αποστείλουν σχόλια και προτάσεις επί του νομοσχεδίου εντός 10 ημερών, προθεσμία εξαιρετικά σύντομη, που δεν επέτρεπε μια δημόσια διαβούλευση αντάξια της σπουδαιότητας του θέματος. Εκ των πραγμάτων, πάντως, ο δημόσιος διάλογος μπορεί να διεξάγεται και πέραν της τεθείσας προθεσμίας και να αφορά τόσο το περιεχόμενο του Σχεδίου Νόμου όσο και τις προοπτικές εφαρμογής του νόμου που θα προκύψει από αυτό.

Ο Συνήγορος του Πολίτη, ενεργώντας με την ιδιότητά του ως Συνήγορος του Παιδιού βάσει των προβλέψεων του ν.3094/2003, συνοψίζει στο παρόν κείμενο τις παρατηρήσεις του όχι μόνο επί του προκείμενου σχεδίου νόμου, αλλά γενικότερα επί της εφαρμογής της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Οι διαπιστώσεις του Συνηγόρου προέρχονται από τις σχετικές αναφορές που έχει δεχτεί από πολίτες τα τελευταία πέντε χρόνια, από τις επισκέψεις που έχει πραγματοποιήσει σε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής, καθώς και από την εν γένει επικοινωνία του με επαγγελματίες και φορείς που εξειδικεύονται στο πεδίο.

1. Αρχές του διεθνούς και εθνικού δικαίου

Το Ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα σε, τουλάχιστον εννεαετή, υποχρεωτική εκπαίδευση, για όλους και, παράλληλα, προβλέπει την υποχρέωση του κράτους «να ενισχύει ... αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους»¹ αναγνωρίζοντας στο παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δικαίωμα για ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη. Σύμφωνα με την αρχή της ισότητας, οι διατάξεις του νόμου για την εκπαίδευση πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες/ανάγκες των μαθητών για ειδική εκπαίδευση και οι σχετικές κανονιστικές πράξεις πρέπει να επιτρέπουν την εφαρμογή μέτρων και την παροχή υπηρεσιών που να ανταποκρίνονται, στην πράξη, στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες τους.

Μετά την αναθεώρηση του 2001, το Σύνταγμα ορίζει ότι «τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας»². Κατοχυρώνεται έτσι ιδιαίτερο δικαίωμα υπέρ των παιδιών με αναπηρία, για απόλαυση μέτρων στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, με στόχο την ένταξη και συμμετοχή τους, ως ενήλικων, σε κάθε τομέα της κοινωνίας.

---

¹ Σύνταγμα άρθρα 4, 16 παρ 2,3,4.

² Αναθεωρημένο Σύνταγμα άρθρο 21 παρ. 6.

Σε ό,τι αφορά τη θέσπιση υποχρεωτικότητας για την ειδική εκπαίδευση, οι γενικές διατάξεις του νόμου 1566/85 για την εκπαίδευση ισχύουν και για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, στο μέτρο που δεν υπάρχει ειδική ρύθμιση του νόμου 2817/2000 που να αποκλείει κάτι τέτοιο. Συνεπώς, η διάταξη που θεσπίζει τις σχετικές ποινικές ευθύνες των γονέων, ισχύει για όλους τους γονείς και συνάδει με την αρχή ότι τα κράτη οφείλουν να «εγγυώνται» το δικαίωμα κάθε παιδιού στην εκπαίδευση, χωρίς διάκριση, για κανένα λόγο «ανικανότητας». Η μη απόδοση ποινικών ευθυνών, έως σήμερα, στους γονείς μαθητών με ε.ε.α. (κυρίως σε περιπτώσεις βαριάς μορφής αναπηριών, πολυαναπηριών, αναπτυξιακών διαταραχών κλπ.), των οποίων τα παιδιά δεν φοιτούν στο σχολείο, ανταποκρίνεται στο πραγματικό γεγονός της έλλειψης κατάλληλων εκπαιδευτικών δομών και υποστηρικτικών διαδικασιών για τη φοίτηση αυτών των παιδιών.

Η θέσπιση της υποχρεωτικότητας για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να αποκτήσει ειδικό περιεχόμενο από τη στιγμή που θα κατοχυρώνει δικαίωμα στους νομίμους εκπροσώπους τους να απαιτήσουν από την Πολιτεία τη φοίτηση σε δημόσιες σχολικές μονάδες που διαθέτουν τις αντίστοιχες προς τις ανάγκες τους εκπαιδευτικές παροχές.

Σε ό,τι αφορά την ισότητα των ευκαιριών επισημαίνεται ότι, μεταξύ των διεθνών συμβάσεων που προστατεύουν τη θεμελιώδη ελευθερία της παιδείας και αποτελούν εθνικό δίκαιο με αυξημένη τυπική ισχύ, η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ν. 2101/92) προστατεύει την πρόσβαση σε κατάλληλη και ποιοτική εκπαίδευση «στη βάση των ίσων ευκαιριών» για κάθε παιδί³. Η Σύμβαση κατοχυρώνει τη στοιχειώδη εκπαίδευση ως υποχρεωτική για όλα τα παιδιά και προσδίδει μία νέα ποιοτική διάσταση στο δικαίωμα, θεσμοθετώντας συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους όπως, μεταξύ άλλων, τη συνολική ανάπτυξη της προσωπικότητας και την πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του κάθε παιδιού⁴, σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα με άξονα το παιδί, που προσαρμόζεται στην εξέλιξη και τις ιδιαίτερες ανάγκες του και το ενδυναμώνει με στόχο την αυτόνομη ζωή σε μία κοινωνία με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα⁵. Η αρχή της εξίσωσης των ευκαιριών⁶, απαιτεί θετικές ενέργειες εκ μέρους του κράτους για θέσπιση και υποχρεωτική εφαρμογή νόμων, σύμφωνων με την αρχή, έτσι ώστε οι διαθέσιμες υπηρεσίες να καθίστανται προσβάσιμες στα πρόσωπα με αναπηρίες. Εν προκειμένω, ορίζεται ότι τα κράτη πρέπει να επιδιώξουν τη σταδιακή ένταξη των υπηρεσιών ειδικής εκπαίδευσης και υποστηρικτικών υπηρεσιών, μέσα στο σύστημα γενικής εκπαίδευσης με στόχο την ίση συμμετοχή όλων των παιδιών⁷.

³ ΔΣΔΠ αρ.2, 28,29.

⁴ Άρθρο 29 ΔΣΔΠ.

⁵ Παρατηρήσεις (vo1) της Επιτροπής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού για τα άρθρα 28, 29 «Στόχοι της εκπαίδευσης» (CRC/GC/2001/1).

⁶ Ορίζεται στους Πρότυπους Κανόνες του ΟΗΕ για την εξίσωση των ευκαιριών των ανθρώπων με αναπηρία που έχουν υιοθετηθεί, με το νόμο 2430/ 1996, από την ελληνική πολιτεία και προσδιορίζουν τις υποχρεώσεις των κρατών που προκύπτουν από το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (Ν. 1532/1985 ΦΕΚ Α 25).

⁷ Η αρχή της εξίσωσης των ευκαιριών ειδικά για την εκπαίδευση ορίζεται ως εξής από τον Πρότυπο Κανόνα 6 για ίση συμμετοχή στην εκπαίδευση: «τα κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν την αρχή της ισότητας των ευκαιριών στην... εκπαίδευση ... σε ενταγμένες δομές. Πρέπει να φροντίζουν ώστε η εκπαίδευση των ΑΜΕΑ να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος... Η εκπαίδευση των ΑΜΕΑ να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του εθνικού συστήματος εκπαίδευσης, επεξεργασίας της διδακτέας ύλης και οργάνωσης των σχολείων... προϋποθέτει την παροχή κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών ... τα κράτη πρέπει να επιδιώκουν τη σταδιακή ένταξη των υπηρεσιών ειδικής εκπαίδευσης στο σύστημα γενικής εκπαίδευσης...».

Σύμφωνα με τη Σύμβαση, κάθε παιδί έχει, εκτός από το δικαίωμα στην εκπαίδευση, δικαίωμα για συμμετοχή και κοινωνικοποίηση, χωρίς διάκριση, για καμία κατάσταση ούτε «την ανικανότητα»⁸. Ως «διάκριση» νοείται κάθε διαχωρισμός, αποκλεισμός, περιορισμός ή άρνηση λογικής προσαρμογής, στη βάση της αναπηρίας, που έχει ως αποτέλεσμα βλάβη ή αποδυνάμωση του δικαιώματος⁹. Επιπλέον, πέρα από τη γενική προστασία σε ό,τι αφορά τα δικαιώματα εκπαίδευσης, συμμετοχής και κοινωνικοποίησης, ειδικά για το παιδί με αναπηρία, η Σύμβαση αναγνωρίζει δικαίωμα¹⁰ για «*αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση ... επαγγελματική εκπαίδευση...*», «*με τρόπο*» ώστε να επιτευχθεί η «*πληρέστερη δυνατή κοινωνική ένταξη και προσωπική ανάπτυξη*» του.

Παράλληλα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, με κριτήρια : α) την πρόσβαση από φυσική και οικονομική άποψη, β) τις παροχές (εξοπλισμός, επιμορφωμένο προσωπικό και προγράμματα), γ) την καταλληλότητα του περιεχομένου της εκπαίδευσης (παιδαγωγικοί μέθοδοι, σχολικά προγράμματα) από άποψη ποιότητας και εκπαιδευτικών στόχων και δ) την προσαρμοστικότητα στις μορφωτικές και κοινωνικές ανάγκες των μαθητών, επιβάλλει υποχρέωση στην Ελλάδα, για προοδευτική και πλήρη υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση για καθέναν¹¹ σε ισότιμη βάση και χωρίς διάκριση¹². Το κριτήριο της πρόσβασης χωρίς «*διάκριση*» έχει άμεση εφαρμογή και όχι προοδευτική.

Ως προς το ζήτημα της συμμετοχής των παιδιών με αναπηρίες και ε.ε.α. στο γενικό σύστημα εκπαίδευσης, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε¹³ έκρινε ότι η ισότιμη συνεκπαίδευση αποτελεί «*δικαίωμα και όχι προνόμιο*». Η εκπαίδευση αποτελεί μέσο, με την έννοια ότι τα παιδιά αυτά κοινωνικοποιούνται, αλλά και σκοπό και στρατηγική προϋπόθεση με την έννοια ότι όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην παρουσία όλων για να προετοιμαστούν για τη ζωή σε μία «*κοινωνία συμμετοχής*». Η ισότιμη συνεκπαίδευση θεωρήθηκε ότι μπορεί να λειτουργήσει μόνο με πολιτικές που έχουν ως στόχο να αλλάξουν το σχολικό περιβάλλον, για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του παιδιού και όχι το αντίστροφο.

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν φαίνεται έτοιμο να ανταποκριθεί πλήρως στις αρχές του διεθνούς δικαίου. Συνεπώς, πρέπει να διαθέτει ξεχωριστές δομές ειδικής εκπαίδευσης, εσώστου καταστεί ικανό για την ένταξη των υπηρεσιών ειδικής εκπαίδευσης και υποστηρικτικών υπηρεσιών στο σύστημα γενικής εκπαίδευσης, με στόχο την ίση συμμετοχή όλων των παιδιών. Όμως ένας νέος νόμος για να συνάδει με όλες τις προαναφερθείσες αρχές και διατάξεις, όπως προβλέπονται στο διεθνές και το εθνικό δίκαιο, **πρέπει να προβλέψει μέτρα και να θεσπίσει μεταβατικές διαδικασίες για σταδιακές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, προκειμένου αυτό να καταστεί προσβάσιμο σε όλα τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σύμφωνα με την αρχή της εξίσωσης των ευκαιριών.**

⁸ Άρθρα 2, 5, 9, 12, 13,14,15 ΔΣΔΠ.

⁹ Παρατηρήσεις (νο 5 παρ. ΙΙΙ) της Επιτροπής του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.

¹⁰ Αρ.23.

¹¹ Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα άρθρα 2, 13. Κύρωση Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα Ν. 1532/1985 ΦΕΚ Α 25.

¹² Παρατηρήσεις (νο 13) της Επιτροπής για την παρακολούθηση του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα για το άρθρο 13 που αφορά την εκπαίδευση.

¹³ General day of discussion, 6 October 1997: Disabled Children (CRC/C/69).

2. Διαπιστώσεις του Συνήγορου του Πολίτη από τη διερεύνηση ατομικών περιπτώσεων καθώς και από τις επισκέψεις του σε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής

Από τον Ιούλιο του 2003, όταν ξεκίνησε τη λειτουργία του, ο Συνήγορος του Παιδιού, έχει διερευνήσει περισσότερες από 100 αναφορές¹⁴ που σχετίζονται με θέματα Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης και έχει επισκεφτεί μεγάλο αριθμό Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής, περιλαμβανομένων ειδικών σχολείων και τμημάτων ένταξης σε κοινά σχολεία, συζήτησε δε τα θέματα αυτά με εκατοντάδες εκπαιδευτικών και μαθητών. Παρατηρήσεις και διαπιστώσεις της Αρχής περιλαμβάνονται στις Ετήσιες Εκθέσεις του Συνηγόρου του Πολίτη προς την Βουλή των Ελλήνων, καθώς και σε επιστολές και πορίσματά του που απεστάλησαν στον Υπουργό Παιδείας και στις αρμόδιες υπηρεσίες.

Συνοπτικά,

Ο Συνήγορος του Πολίτη εκτιμά ότι οι αδυναμίες του εθνικού θεσμικού πλαισίου, ως προς την παροχή ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, δεν εντοπίζονται τόσο σε νομοθετικές ελλείψεις όσο στην πλημμελή εφαρμογή των προβλέψεων της νομοθεσίας, ιδίως:

- α) στην οργάνωση και στελέχωση των προβλεπόμενων ειδικών δομών (ΚΔΑΥ και ΣΜΕΑ),**
- β) στην υποστήριξη των εκπαιδευτικών των τάξεων του γενικού σχολείου, όπου φοιτούν μαθητές με ε.ε.α.,**
- γ) στην υλοποίηση του θεσμού της παράλληλης στήριξης, και**
- δ) στην εφαρμογή ειδικά προσαρμοσμένων αναλυτικών προγραμμάτων για μαθητές με ε.ε.α.**

Τα παρατηρούμενα προβλήματα αναδεικνύουν την πλημμελή προσαρμογή του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος στις αρχές της ισότιμης συμμετοχικής εκπαίδευσης, την οποία επιχείρησε να εισαγάγει ο ισχύων νόμος 2817/2000.

Ειδικότερα:

Ο νόμος 2817/2000 εισήγαγε τον θεσμό της ένταξης πραγματοποιώντας ένα καινοτόμο βήμα δικαίου και πολιτισμού στο χώρο της εκπαίδευσης. Η παράλληλη στήριξη και το τμήμα ένταξης εισήγαγαν στο ελληνικό σχολείο τη δυνατότητα για πολύπλευρη εκπαιδευτική υποστήριξη των μαθητών με προβλήματα συμπεριφοράς, κινητικά, νοητικά ή αισθητηριακά. Ωστόσο, παρά τη σημειωθείσα πρόοδο, στην πράξη παρατηρήθηκαν προβλήματα, καθώς δεν κατέστη εφικτή η υλοποίηση των προβλέψεων του νόμου σε ικανοποιητικό βαθμό, λόγω των υψηλών απαιτήσεων για τη λειτουργία των προβλεπόμενων δομών και υποστηρικτικών υπηρεσιών, της περιορισμένης διάθεσης πιστώσεων, της έλλειψης διαθεσιμότητας εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής και άλλων αντικειμενικών συνθηκών.

Διαπίστωση του Συνηγόρου του Πολίτη είναι ότι τα Κέντρα Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης (ΚΔΑΥ), το βασικό όργανο που θεσπίστηκε με αντικείμενο τη διάγνωση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών και την έκδοση

¹⁴ Στατιστική αποτύπωση των θεματικών των αναφορών αυτών παρουσιάζεται σε Παράρτημα του παρόντος

κατευθύνσεων σχετικά με την αντιμετώπισή τους, δεν εκπληρώνουν όλες τις αρμοδιότητές τους, λόγω ανεπάρκειας προσωπικού (σε αριθμό και εξειδίκευση), και, ιδίως σε ορισμένες περιφέρειες, λόγω συσσώρευσης μεγάλου αριθμού αιτημάτων για αξιολόγηση.

Σε αρκετές περιπτώσεις, μαθητές έχουν κληθεί να προσκομίσουν γνωμάτευση από ΚΔΑΥ ενώ διαθέτουν εν ισχύ γνωμάτευση από δημόσια ιατροπαιδαγωγικά κέντρα στα οποία είχαν αρχικά παραπεμφθεί για το σκοπό αυτό από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΕΠΘ με αποτέλεσμα αυξημένο φόρτο εργασίας των ήδη επιβαρυσμένων ΚΔΑΥ και δημιουργία σύγχυσης από αντικρουόμενες γνωματεύσεις. Ιδίως δε στις περιπτώσεις μαθητών της Γ' Λυκείου οι οποίοι μέχρι πρότινος εξετάζονταν μόνο προφορικά βάσει της διάταξης του άρθρου 27 του ΠΔ 60/06, και για τους οποίους τα ΚΔΑΥ υποστηρίζουν ότι δεν έχουν δυσλεξία και ως εκ τούτου δεν δικαιούνται απαλλαγής από τις γραπτές εξετάσεις. καλούνται, προ των πανελληνίων εξετάσεων, να εξεταστούν γραπτά για πρώτη φορά. Το γεγονός αυτό τους θέτει, χωρίς δική τους υπαιτιότητα, σε εξαιρετικά δυσμενή θέση, δεδομένων των μαθησιακών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν και της απουσίας προηγούμενης εμπειρίας σε αυτόν τον τρόπο εξέτασης.

Ο Συνήγορος του Πολίτη γνωρίζει επίσης ότι σε πολλές περιπτώσεις, παρά την έκδοση σχετικών γνωματεύσεων από τα ΚΔΑΥ και την έγκριση συναφών αιτημάτων από τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, η παράλληλη στήριξη δεν εφαρμόστηκε στην πράξη είτε λόγω ανεπάρκειας πιστώσεων, είτε λόγω αδυναμίας των αρμοδίων Διευθύνσεων Εκπαίδευσης να βρουν εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής διαθέσιμους για τον σκοπό αυτό. Έτσι, ήταν συχνό το φαινόμενο η εγκεκριμένη παράλληλη στήριξη να μην υλοποιείται καθόλου, να παρέχεται σε μερική βάση ή με σημαντική καθυστέρηση, ή να υποκαθίσταται από την τοποθέτηση μαθητών σε τμήματα ένταξης.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει εντοπίσει προβλήματα και ως προς τη μη εφαρμογή του νόμου αναφορικά με την παροχή ειδικού εκπαιδευτικού και ειδικού βοηθητικού προσωπικού, για την υποστήριξη μαθητών με κινητική αναπηρία που φοιτούν σε κανονικά σχολεία. Παρότι ο νόμος 2817/00 προβλέπει ότι τα τμήματα ένταξης αποτελούν σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής¹⁵ αλλά και ότι ειδικό εκπαιδευτικό και ειδικό βοηθητικό προσωπικό παρέχεται και στα τμήματα ένταξης του κοινού σχολείου¹⁶, το μέτρο αυτό δεν φαίνεται να υλοποιείται στην πραγματικότητα. Σε αρκετές περιπτώσεις διαπιστώθηκε ότι μαθητές με κινητικές αναπηρίες φοιτούν σε κοινά σχολεία χωρίς τμήμα ένταξης, είτε με την υποστήριξη εκπαιδευτικού ειδικής αγωγής –αντί βοηθητικού προσωπικού, το οποίο δεν προβλέπεται για τις περιστάσεις αυτές- είτε με ειδικό βοηθητικό προσωπικό που διασφάλιζαν με οικείους πόρους οι γονείς τους.

Τα τμήματα ένταξης σε αρκετές σχολικές μονάδες που επισκέφθηκε ο Συνήγορος του Πολίτη δεν λειτουργούσαν καθόλου ή –συνήθως- ήταν απλώς στελεχωμένα από έναν εκπαιδευτικό, χωρίς ειδικό επιστημονικό ή βοηθητικό προσωπικό και χωρίς τα μέσα που θα διασφάλιζαν την αρμονική εκπαιδευτική ένταξη και συμμετοχή των μαθητών τους στη σχολική ζωή.

¹⁵ Ν. 2817/00. άρθρο 1, παρ. 20 α) – β), παρ. 22, άρθρο 5 παρ. 20.

¹⁶ Ν. 2817/00, άρθρο 1, παρ. 7, άρθρο 1 παρ. 18, άρθρο 4, κεφ. Β, και κεφ. ΣΤ παρ.4.

Σημαντικά προβλήματα διαπίστωσε ο Συνήγορος του Πολίτη και σε σχέση με τη λειτουργία Ειδικών Σχολείων και ιδίως των Ειδικών Εργαστηρίων Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ) τόσο ως προς την ακαταλληλότητα των κτιριακών εγκαταστάσεων πολλών εξ αυτών, όσο και ως προς την στελέχωση και την εν γένει οργάνωσή τους. Ειδικότερα, η ανεπαρκής στελέχωση και ιδίως η συνεχής εναλλαγή (αναπληρωτών) εκπαιδευτικών, σε συνδυασμό με την έλλειψη εξειδίκευσής τους στην ειδική αγωγή, καθώς και ευρύτερα οργανωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλά Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. της χώρας, έχουν ως αποτέλεσμα την αδυναμία ενσωμάτωσης και τον συνακόλουθο αποκλεισμό από την εκπαίδευση ειδικών κατηγοριών παιδιών, τα οποία έχουν ανάγκη, άρα και δικαίωμα φοίτησης σε αυτά (π.χ. παιδιά με αναπτυξιακές ή άλλου τύπου διαταραχές οι οποίες συνοδεύονται από προβλήματα συμπεριφοράς).

Περαιτέρω, πολλά ειδικά σχολεία δεν εξασφαλίζουν στα παιδιά με αναπηρίες το δικαίωμα σε συμμετοχή και κοινωνικοποίηση, με συνομηλίκους τους (με την συγκεκριμένη οργάνωση, κατάλληλες δραστηριότητες, δράσεις, κ.λπ.), με συνέπεια να παραμένουν ανεφάρμοστες οι διατάξεις, αυξημένης τυπικής ισχύος, της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού για υλοποίηση, σε ισότιμη βάση και χωρίς διάκριση, των δικαιωμάτων στην εκπαίδευση στη βάση των ίσων ευκαιριών, στη συμμετοχή και την κοινωνικοποίηση.

Σημαντικό θεσμικό κενό παρατηρείται επίσης σχετικά με την σχολική αξιολόγηση μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, οφειλόμενες σε «νοητική ανεπάρκεια /ανωριμότητα», οι οποίοι φοιτούν σε κοινά γυμνάσια. Αν και θα έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη η αδυναμία πολλών εξ αυτών να ανταπεξέλθουν σε γραπτές προαγωγικές εξετάσεις από κοινού με τους υπόλοιπους μαθητές, και να διασφαλίζεται η αξιολόγησή τους με ειδικά εκπαιδευτικά εργαλεία και βάσει των πραγματικών τους ικανοτήτων, στην πράξη δεν παρέχεται αυτή η δυνατότητα. Ο Συνήγορος του Πολίτη σε Πόρισμά του προς το Υπουργείο Παιδείας¹⁷ πρότεινε την προβλεπόμενη (άρθρο 1 παρ. 17 του ν. 2817/2000) έκδοση υπουργικής απόφασης, για την εφαρμογή ειδικά προσαρμοσμένων και εξατομικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές με ε.ε.α. που φοιτούν στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης, καθώς και την έκδοση του επίσης προβλεπόμενου (άρθρο 22 του ν. 2817/2000) Προεδρικού Διατάγματος αναφορικά με την αξιολόγηση μαθητών με ε.ε.α που δεν καλύπτονται από τα ήδη εκδοθέντα προεδρικά διατάγματα.

Σημειώνεται τέλος ότι δεν έχουν εφαρμοστεί ακόμη τα ειδικά προσαρμοσμένα αναλυτικά διδακτικά προγράμματα¹⁸, η μελέτη των οποίων υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των δράσεων του ΕΠΕΑΕΚ και έχουν προταθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, καθώς δεν έχουν εγκριθεί με σχετική υπουργική απόφαση.

---

¹⁷ «Φοίτηση και αξιολόγηση μαθητή γυμνασίου με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», Πόρισμα, Απρίλιος 2007

¹⁸ Ν. 2817/00αρ.1, παρ. 16.

3. Σγόλια επί του προκείμενου Σχεδίου Νόμου

Με το Σχέδιο Νόμου που έδωσε στη δημοσιότητα την 2.4.2008, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων προσδοκά να καλύψει τις υπάρχουσες θεσμικές αδυναμίες και ελλείψεις, προκειμένου να συμβάλει στην πραγμάτωση της ισότιμης συμμετοχικής εκπαίδευσης των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και να διασφαλίσει στον μέγιστο βαθμό την εφαρμογή των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τους στον χώρο της εκπαίδευσης. Ο Συνήγορος του Πολίτη συμμερίζεται τις προθέσεις του Υπουργείου και γνωρίζει ότι κατά την εκπόνηση του Σχεδίου Νόμου ελήφθησαν υπόψη τόσο οι διαπιστωμένες ανάγκες όσο και οι τρέχουσες δυνατότητες της Ελληνικής οικονομίας με σκοπό οι προβλέψεις του νομοθέτη να μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη. Ωστόσο, ο Συνήγορος επισημαίνει ότι για την επίτευξη αυτού του στόχου πρέπει να υπάρξει μια **συνολική αναθεώρηση και αναδιάρθρωση του ρόλου που κατέχει η Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση μέσα στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα.**

Σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς και εθνικού δικαίου, οι οποίες συνοπτικά αναφέρθηκαν πιο πάνω, αλλά και με τα υπάρχοντα δεδομένα του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, προκειμένου να επιτευχθεί η διασφάλιση των ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση για τα πρόσωπα με ε.ε.α., είναι απαραίτητο **η Ειδική Εκπαίδευση να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος.** Να επιδιώκει κοινούς στόχους και να εφαρμόζει κοινές αρχές, εστιάζοντας στις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών, έτσι ώστε να διευκολύνεται η εκπαιδευτική συμμετοχή τους και να αποτρέπονται κατά το δυνατό η απόρριψη, ο αποκλεισμός και η πρόωγη σχολική διαρροή των αδυνάτων. Κρίνεται απαραίτητο να μελετηθούν και να ληφθούν όλα τα αναγκαία νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που θα διασφαλίσουν ουσιαστικά: α) την αποδοτική λειτουργία διαγνωστικών και υποστηρικτικών δομών και διαδικασιών, που θα συμβάλλουν τόσο στην έγκαιρη ανίχνευση των ε.ε.α. των μαθητών όσο και στην υποστήριξη εκπαιδευτικών και γονέων των μαθητών για την ισότιμη εκπαιδευτική τους συμμετοχή β) την επιχειρησιακή ικανότητα όλων ανεξαιρέτως των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών ώστε να αντιμετωπίζουν δίκαια, αποτελεσματικά και συμμετοχικά («inclusively») τους μαθητές με ε.ε.α. και γ) την δημιουργία και λειτουργία ποιοτικών σχολικών μονάδων ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, με επάρκεια δραστηριοτήτων κοινωνικοποίησης, για τους μαθητές που αδυνατούν ή δυσκολεύονται να αξιοποιήσουν τη δυνατότητα φοίτησης στο γενικό σχολικό σύστημα.

Ο Συνήγορος του Πολίτη καλωσορίζει τη δέσμευση του Υπουργείου στις αρχές της ισότιμης συμμετοχικής εκπαίδευσης, καθώς και τη διάθεσή του να βελτιώσει το πλαίσιο παροχής υπηρεσιών σε μαθητές με ε.ε.α. και να δημιουργήσει νέες σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, ώστε να δώσει τη δυνατότητα φοίτησης σε μαθητές που μέχρι σήμερα αποκλείονταν από την εκπαίδευση. Παράλληλα, όμως, ο Συνήγορος εκφράζει την ανησυχία του για προβλέψεις ή ελλείψεις του Σχεδίου Νόμου που δεν συνάδουν με τη διακηρυττόμενη γενική φιλοσοφία του. Ειδικότερα :

- Διαφαίνεται μια τάση περιορισμού των κατηγοριών μαθητών με ε.ε.α. στους οποίους αναγνωρίζεται το δικαίωμα παροχής ειδικών υποστηρικτικών μέτρων, καθώς δεν περιλαμβάνονται πλέον κάποιες κατηγορίες μαθητών, όπως λ.χ. αυτοί με «*δυσκολία μάθησης εξαιτίας ...ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών ιδιοτεροτήτων*» ή «*όσοι έχουν σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες*».

- Περιορίζεται η δυνατότητα φοίτησης μαθητών με κινητικές αναπηρίες –που δεν αυτοεξυπηρετούνται- σε γενικά σχολεία, και προτιμάται η ένταξή τους σε ΣΜΕΑΕ (όπου τυχόν υπάρχουν). Η πρόβλεψη αυτή οδηγεί μεγάλο αριθμό μαθητών εκτός ισότιμης εκπαιδευτικής συμμετοχής.
- Δεν διασφαλίζεται η έγκαιρη τοποθέτηση ειδικών εκπαιδευτικών παράλληλης στήριξης από την αρχή του σχολικού έτους, η οποία μάλιστα για τους μαθητές της Α Δημοτικού περιορίζεται στο χρόνο από την έναρξη του σχολικού έτους μέχρι την 20 Οκτωβρίου, ενώ η διάγνωση για ε.ε.α. θα μπορούσε να υπάρχει από πολύ νωρίτερα.
- Γενικότερα, η εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης φαίνεται να περιορίζεται σε κάποιες κατηγορίες μαθητών με ε.ε.α., χωρίς όμως να διασφαλίζεται με άλλους τρόπους η υποστήριξη όσων δεν καλύπτονται από αυτήν, για την φοίτηση στο γενικό σχολείο.
- Δεν παρέχονται συγκεκριμένες δεσμεύσεις σχετικά με την έγκριση και εφαρμογή ειδικά προσαρμοσμένων και εξατομικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές με ε.ε.α. που φοιτούν σε σχολεία γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης.
- Δεν υπάρχουν προβλέψεις για τη διαδικασία εκπαιδευτικής αξιολόγησης των μαθητών με ήπια νοητική υστέρηση, οριακή νοημοσύνη /ανωριμότητα, αναπτυξιακές διαταραχές και διαταραχές συμπεριφοράς, που φοιτούν σε συνήθεις σχολικές τάξεις.
- Δεν υπάρχουν προβλέψεις για την παροχή εξειδικευμένου ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού και τεχνολογικών βοηθημάτων για μαθητές με αναπηρίες.
- Δεν γίνεται αναφορά στη λειτουργία των ιδιωτικών κέντρων ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης –που αποτελούν πραγματικότητα στη σύγχρονη Ελληνική κοινωνία- και δεν θεσμοθετούνται πρότυπα (standards) για τη λειτουργία τους ούτε διαδικασίες ελέγχου τους από την Πολιτεία.
- Δεν προβλέπεται η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με τις προσεγγίσεις και μεθόδους κατανόησης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών και υποστήριξης της συμμετοχικής εκπαίδευσης των μαθητών με ε.ε.α.
- Δεν αναφέρονται ειδικά μέτρα που θα προάγουν και θα ενισχύουν διαρκώς την δυνατότητα όλων των σχολείων να διαχειρίζονται αποτελεσματικά και λειτουργικά τα προβλήματα των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα στο τρέχον πλαίσιο λειτουργίας τους, με κατάλληλη διεπιστημονική υποστήριξη των εκπαιδευτικών και καθιέρωση διαδικασιών, με τις οποίες θα υποβοηθούνται όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί, μαθητές και γονείς) να συμμετέχουν ενεργά στην προώθηση και εφαρμογή της συμμετοχικής εκπαίδευσης για όλους.

Καταλήγοντας:

Ο Συνήγορος του Πολίτη εκτιμά ότι είναι σημαντική η πρωτοβουλία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων να εκπονήσει Σχέδιο Νόμου προκειμένου να προωθηθούν περαιτέρω, βάσει της διαπίστωσης των υπάρχουσών αναγκών, μέτρα ώστε να διασφαλιστεί η ολοκληρωμένη εκπαίδευση και η ισότιμη εκπαιδευτική συμμετοχή υπέρ όλων των παιδιών και των νέων μέχρι 22 χρόνων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Ο Συνήγορος του Πολίτη θεωρεί ότι το χρονικό διάστημα των 10 ημερολογιακών ημερών που έθεσε το Υπουργείο για τη διεξαγωγή δημόσιας διαβούλευσης για το Σχέδιο Νόμου ήταν χρόνος απολύτως ανεπαρκής για την εμπειριστατωμένη μελέτη του Σχεδίου, πόσω μάλλον για την ανάπτυξη ουσιαστικού δημοσίου διαλόγου.

Ο Συνήγορος του Πολίτη αποφεύγει προς το παρόν να σχολιάσει το σύνολο του περιεχομένου του Σχεδίου, ιδίως μάλιστα σε θέματα υπηρεσιακού χαρακτήρα – στελέχωση ΣΜΕΑΕ, ΚΕΔΔΥ κλπ-, που θίγονται σε αυτό, παρόλο που αυτά σχετίζονται με την προσδοκώμενη ποιότητα της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης στη χώρα μας. Κρίνει ωστόσο απαραίτητη τη δημόσια παρέμβασή του, προκειμένου να θέσει κυρίως δύο ζητήματα:

A. Το νέο νομοθέτημα για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση θα αποτελέσει βήμα προόδου, υπό την προϋπόθεση ότι θα κερδίσει την ευρύτερη δυνατή κοινωνική αποδοχή. Χρειάζεται, συνεπώς, να διασφαλίζει επί της ουσίας την ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή όλων των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης, να παρέχει σε αυτούς την κατάλληλη υποστήριξη, όπου και όταν χρειάζεται, και να μην αναιρεί ή συρρικνώνει δικαιώματά τους. Ανταποκρινόμενη στις αρχές του διεθνούς και εθνικού δικαίου, η Ειδική Εκπαίδευση πρέπει να ενταχθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο παράλληλα θα επωφελείται από αυτήν και μέσω αυτής θα μπορεί να αναπτύσσει συλλογικές πρακτικές και προσεγγίσεις μαθητοκεντρικής εκπαίδευσης, με συμμετοχικές δραστηριότητες που προάγουν τις ίσες ευκαιρίες και καταπολεμούν τις διακρίσεις και τους αποκλεισμούς.

Κατά την άποψη του Συνηγόρου του Πολίτη, το Σχέδιο Νόμου που παρουσίασε πρόσφατα το Υπουργείο Παιδείας, παρόλο που επιφέρει ρυθμιστικές αλλαγές με στόχο την υπέρβαση των παρατηρούμενων δυσλειτουργιών και προβλημάτων στο χώρο της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, δεν φαίνεται να διασφαλίζει σε ικανοποιητικό βαθμό την ισότιμη συμμετοχική εκπαίδευση την οποία επαγγέλλεται.

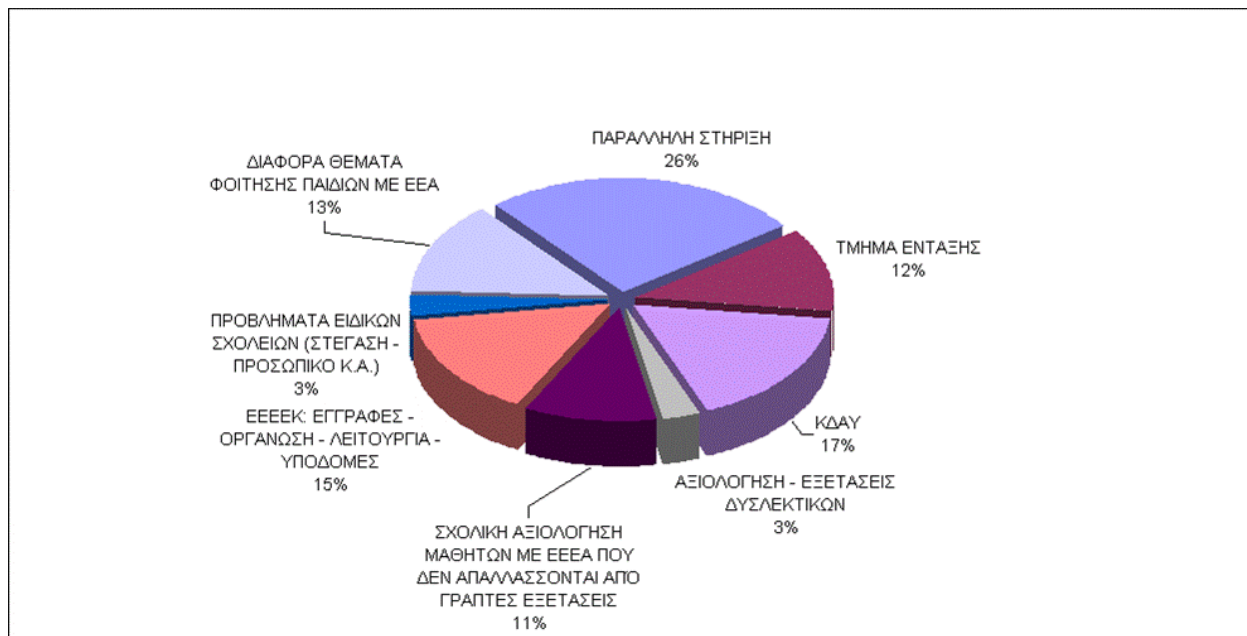
B. Η επιδίωξη της ανάπτυξης ποιοτικής Ειδικής Εκπαίδευσης, στο πλαίσιο μιας πολιτικής ισότιμης συνεκπαίδευσης, από την οποία πρέπει να εμφορείται ολόκληρο το γενικό σύστημα εκπαίδευσης, δεν επιτυγχάνεται ούτε ολοκληρώνεται με την ψήφιση ενός νομοσχεδίου. Είναι απαραίτητο να ακολουθήσουν αφενός οι προβλεπόμενες εκ του νόμου υπουργικές αποφάσεις (π.χ. για τα ειδικά προσαρμοσμένα και εξατομικευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα), κυρίως όμως να υπάρξει μια σειρά συνεπών και συνεκτικών διοικητικών μέτρων που να καλλιεργεί στους εκπαιδευτικούς, στους γονείς και στους μαθητές τη συνείδηση ότι οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν αποτελούν παράγοντες και λόγους αποκλεισμού, αλλά προκλήσεις για την βελτίωση των εργαλείων και των διεργασιών που θα επιτρέπουν σε όλους τους μαθητές να αναπτύσσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις

ικανότητές τους, να βελτιώνουν τις δεξιότητές τους, να σέβονται και να αξιοποιούν την διαφορετικότητα του καθενός, συνυπάρχοντας λειτουργικά. Για να υπηρετηθεί με τον καλύτερο τρόπο η προστασία και προάσπιση αυτών ακριβώς των δικαιωμάτων, απαιτείται η συνδρομή όλων, ώστε με τις αναγκαίες διαρκείς επενδύσεις πόρων και την εκπαίδευση και επιμόρφωση του ανθρώπινου δυναμικού, να διασφαλιστεί στην πράξη η απόλαυση των ίσων ευκαιριών όλων των παιδιών και των νέων στην εκπαίδευση.

Ο Συνήγορος του Πολίτη δηλώνει τη διαθεσιμότητά του για να συνδράμει, βάσει της θεσμικής του αποστολής, στην περαιτέρω παρακολούθηση της εφαρμογής της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας, καθώς και οποιουδήποτε νέου νομοθετήματος. Ο Συνήγορος επίσης είναι διαθέσιμος να συμβάλει και στην επεξεργασία κατευθύνσεων και μέτρων, ώστε η Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση να πραγματώσουν με τον καλύτερο τρόπο την αποστολή τους, βάσει των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των πολιτών.

Παράρτημα

Στατιστική αποτύπωση θεματικών υποθέσεων που σχετίζονται με την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση, με τις οποίες ασχολήθηκε ο Συνήγορος του Παιδιού από τον Ιούλιο του 2003 μέχρι σήμερα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΣΤΗΡΙΞΗ	26
ΤΜΗΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ	12
ΚΔΑΥ	17
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ - ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΔΥΣΛΕΚΤΙΚΩΝ	3
ΣΧΟΛΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΕΕΕΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΠΑΛΛΑΣΣΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΓΡΑΠΤΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ	11
ΕΕΕΕΚ: ΕΓΓΡΑΦΕΣ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ - ΥΠΟΔΟΜΕΣ	15
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ (ΣΤΕΓΑΣΗ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ Κ.Α.)	3
ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΦΟΙΤΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΕΑ	13
Σύνολο	100